

Aksaray-Konya arasındaki volkanik arazi

Yazan: E. LAHN

Torosun iç kenan şarkta Erciyes dağından garpta Afyonkarahisarına kadar fasılalarla uzayan genç bir volkanik mıntaka ile çevrilmiştir. Afyon ve Erciyes mıntakaları jeolojik ve jeografik bir çok tetkikatın mevzuu olmuştur. Bu yazı az bilinen Aksaray ve Konya arasındaki volkanik mıntaka ile merkezî kısmı mütalea etmektedir.

JEOLOJİ :

Aksaray ve Konya arasında birbirinden vasi tûf şeritleri veya neojenin tatlı su tabakaları ile ayrılmış Aksarayın cenubî şarkisinden Hasandağ - Melendizdağ, Karamanın şimalî garbisinde Karadağ, Karapınarın şimalinde Karacadağ, Konyanın cenubî garbisinde Erenlerdağ - Alacadağ gibi bir volkanik masif serisi yükseilir.

Bu masifleri teşkil eden andezit, ve bazalt gibi sahreler muhtelif volkanik safhaya aittirler. Yaşlarını tayin etmek için sahreler ile temasta bulunan tatlı su tabakalarından istifade edilir.

Bütün mıntakada yakın bir zamanda vukubulan bir jeolojik yükselmeye göre, mültevi Miosen tabakalarını, gayri mültevi Pliosen tabakalarını ve nihayet Konya - Ereğli Katerner gölünün depolarını tefrik etmek lazımdır.

Böylece indifaatın Miosenin sonundan Katernerini takip eden zamanlara kadar devam etmek üzere başladığı tespit edilebilir.

Aksarayın cenubî şarkisinde, Pliosenin tatlı su kalkerlerine dayanan Hasandağ - Melendizdağları masifi yükselir. Andezitli kayalardan müteşekkil 2935 metre yükseklikteki Melendizdağları, Hasandağından daha eski bir safhaya aittirler. Volkanik yapıları çoktan itikâle uğramasına mukabil Melendizdağları ile Aksaray ovası arasında kâin Hasan dağı daha genç şekiller gösterir. Orta Anadolunun en heybetli tepesi olan Hasandağının merkezî zirvesi ovidan 2200 metre yükseklikdedir (Rakımı 3200 m.) ve mıntakanın mühim bir kısmına hâkimdir, (şekil 4.) Bazalttan müteşekkil bu dağ kraterle birlikte merkezi mahrutunu iyice muhafaza edebilmiştir. Yamaçlarından eteklerine ve hattâ ovaya kadar lâv akıntıları uzanmaktadır, (şekil 2) Dağın versanları parazit mahrutlar ile kaplıdır. Küçük Hasandağ zirvesi, bir Somma yani tahrip edilmiş büyük, eski bir kraterin bakiyesidir.

Hasandağını Erciyes ile mukayese ederken, Hasandağının yanardağ şeklini Erciyeften daha iyi muhafaza ettiği görülür. Bu iki volkan arasındaki litolojik teşekkülât, iklim ve yükseklik farkları o kadar mühim olmadığından, bu iki yanardağının vaziyetlerindeki müsavaatsızlığın sebebi araştırılabilir.

Şu halde Hasandağının, Erciyeften çok daha yeni bir volkanik safhaya ait olduğunu farzetmek icap eder. Pliosen tabakalarından daha genç formasyonların

mevcut olmaması, bu indifaların hakikî yaşlarını tayin etmeğe mani teşkil etmektedir.

Karapınar yakınında mücerret kül mahrutları ve bazı volkanik örtü tabakaları ile dolu geniş tuf mıntakası Hasandağını Karacadağdan (1800 m.) ayırır. Bunlar, Pliosen tabakaları üzerinde kâin andezit masiflerinin vâsi bakiyeleridir. Bu masifin cenubu garbî ucunda, Acıgöl ve Tuzlagöl denen ve 1000 metreye yakın kutra malik dairevî iki Krater gölü vardır. Tuzlagölün ortasında Krateri havi küçük bir volkan mahrutu da bulunmaktadır. Şüphesiz Orta Anadolunun en enteresan volkanik hâdiselerini teşkil eden bu iki Krater gölü, bu mıntakada yeni indifatin vukubulduğuna birer delildir, (şekil 1.).

Karapınar yakınındaki kurak mıntakada, tüflerin ve volkanik sahrelerin seri tecezzii geniş mikyasta ince kum kitlelerinin bir kaç Km² lık yer kaplamasına ve oranın hakikî bir çöl halini almasına sebep olmuştur. Karamanın şimalî garbisinde 2270 metre yüksekliğindeki Karadağ masifi Pliosen üzerindedir.

Strüktürü Porfirik kırmızı - siyahımsı andezitten müteşekkil bu dağ dahi mühim miktarda itikâle uğramıştır. Mercikte, bu masifin küçük bir tepesinin yakınında Dr. Ş. A. Birand, Pliosen tabakalarının andezitler tarafından istihale ve disloke edildiğini müşahede etmiştir. Yan yamaçları Konya yakınındaki Şilenin civarına kadar uzayan Konyanın cenubu garbisinde kâin Erenlerdağ - Alacadağ masifi yukarıda izah edilen mıntakanın en eski kısmını teşkil eder. Bu masiflerin dasit ve andezitleri Pliosen ve Miosen tabakaları araştırma yerleşmişlerdir.

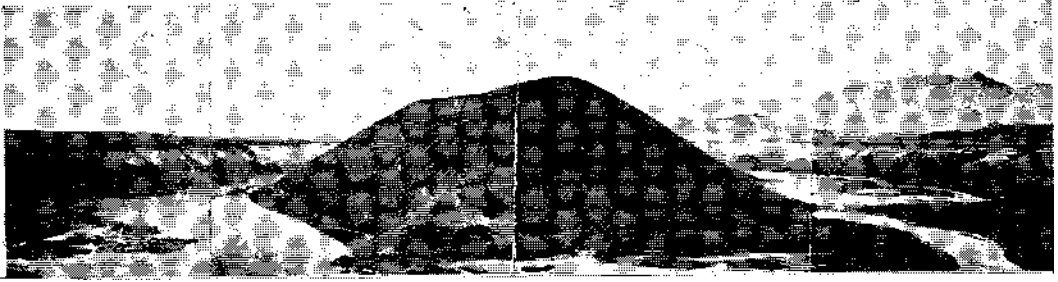
Tabiatile, bu cesim volkanik masif strüktürünü muhafaza edememiştir.

MINTAKANIN PRATİK BAKIMDAN EHEMMİYETİ:

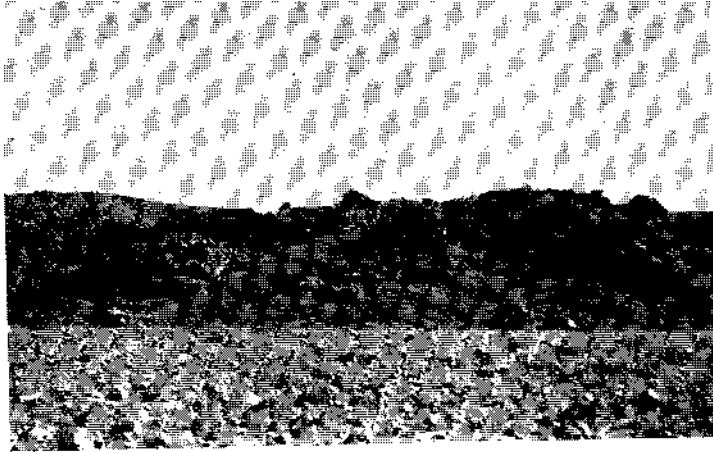
Bilindiği gibi, andezit ve bazaltlar genç formasyonlara ait olduklarından maddencilikte pek o kadar istifadeli değildirler. Konyanın şimalî garbisindeki dasitlerde ve Hasandağının bazaltlarında spekülarit filonları bulunmuştur. Melendizdağlarının şimalinde, Gelveri yakınında, mahalli bir işletmeğe müsait olabilecek hafif Sülfürlü idrojen intişar ettiren küçük bir kükürt yatağı vardır.

Bu yeni volkanizmin tâli hâdiseleri biraz daha fazla ehemmiyet kespedebilir. İrhalaköy, Yapraklıhisar, Sivrihisar, Halvedere, Sinosa, Tuzla hamam, Acıpınarda olduğu gibi Hasandağ civarında da kükürtlü ve asitli sıcak, soğuk bir sürü kaplıcalar vardır. Bu tabîi zenginliklerin tıp noktai narazından tetkiki zahmete değer. Erişilmesi kolay ve çok hoş bir iklime malik güzel manzaralı Hasandağ mıntakası, bir kaplıcanın tesisi için lâzım gelen bütün şeraiti haizdir. Aksarayın birkaç kilometre şarkında, Gelegüle yakınında, o kadar kuvvetli bir karbonik asit degajmanı mevcuttur ki küçük bir mağaradan çıkan bu gazın gürültüsünü 100 metre öteden duymak mümkündür. Aksaray ovasının mebzul mahsulâtını anbara istif ve yahutta sevk etmek için frigorifik malzeme lâzım olunca, bu karbonik asit degajmanı işletilebilir.

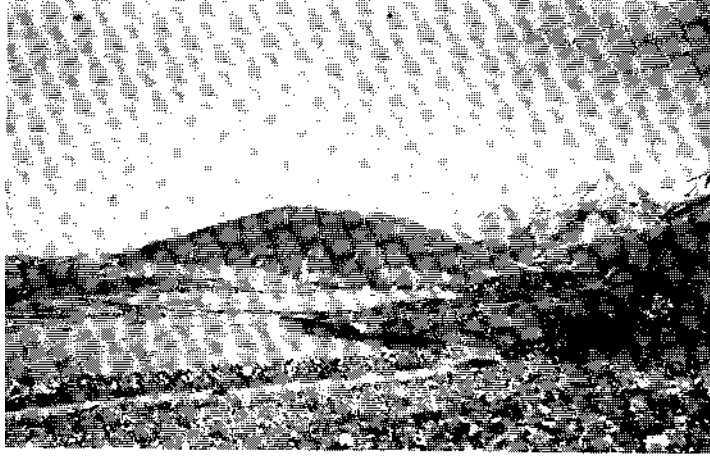
Karapınarın şimalinde, Salırköy yakınında Mahsukpınarda Karacadağın garbî versanında, mühim miktarda karbonik asitle beraber lezzeti hoş zengin bir asitli menba fışkırmaktadır. Bu menba Konya ve Ereğli civarındaki şehirler için maden suyu, veya gaz temin etmek maksadiyle kullanılabilir. Şunu da not etmek lâzımdır ki Karapınardaki iki Krater gölü tuzlu suyu hâvidir. Acıgölde tuz muhteviyatı % 5 i geçmez (İnhisarlar İdaresi Memurları-

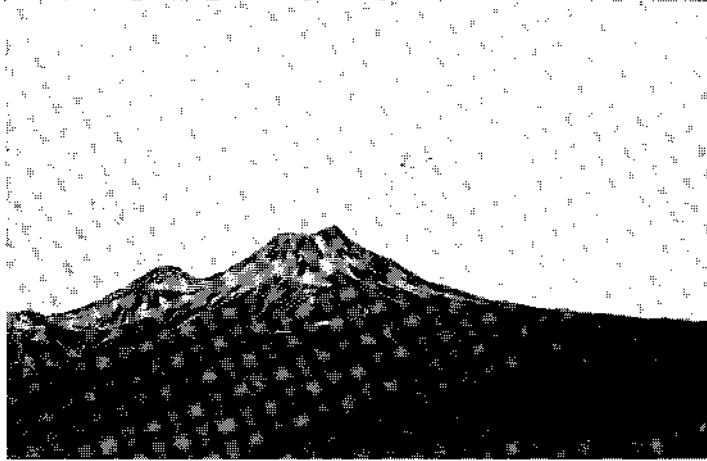
Resim — 1
Karapınar civarındaki Krater Gölü (Konya vil.)

Resim — 2
Hasandağ : Aksaray cenubundaki ovada bir lâv
akıntısının önden görünüşü.

Resim-3
Hasandağ:Külmahrutu

Resim - 4
Hasandağ:Merkezmahrutu.

na göre) fakat Tuzgölde tuz tekessüfatı küçük bir tuzla teşkil edebilecek derecededir. M. T. A. Enstitü Mineraloji Servisinin tetkikatına göre bu iki gölün suları, mühim potassium izlerini hâvidir; bu hakikat da unutulmamağa değer.

Nihayet, tüf ve volkanik sahreler muhtelif teknik işlerde çok aranan malzemeyi temin ederler. Konya vilâyetinin eski Su İşleri Bürosunun yaptığı tecrübeler, Konya etrafında aynı seviyede bulunan bu sahrelerin mükemmel su geçirmemek hassasından dolayı su inşaatında kullanılabilirliğini ispat etmiştir. Volkanik masifler mühim su hazneleridir. Nisbeten kuru bir muntakada bulunan bu masifler, bilhassa Hasan ve Melendiz dağları, yüksekliklerinden ötürü yaza kadar karlarla örtülü olup karların erimesile hasil olan suyu uzun müddet muhafaza ederler. Bu iki dağ tarafından beslenen Melendiz çayının sonbahara kadar suyu boldur. Yalnız Ak-

sarayın Bahçemuntakasının değılayını zama dâbütünü Aksarayovasının münbit oluşu bu çaya bağlıdır. Şu halde bu suyun daha entansif olarak sulama ve elektrik kuvveti istihsalinde kullanılmasını düşünmek yerinde olsa gerektir. Bu projelerle alâkadar olarak Aksarayı birkaç kilometre şarkında, Kireçli boğazda bir barajın kurulmasına yarayacak (diorit - gabroid) cinsinden bir plutonik sahreler aflörmanının mevcudiyetini zikretmek lâzımdır. Yukarıda izah edilen masifleri çevreleyen tatlı su kalkerlerinden yahut Jips formasyonlarından müteşekkil bu geniş ovalar, ziraate elverişli olmadığı halde volkanik sahrelerin tecezzimden meydana gelen topraklar bilâkis çok ehemmiyetlidirler.

Bütün bu masiflerin şimale bakan versanları ağaç ve fundalıklarla kaplıdır. Hiç şüphesiz bu muntaka ağaçlandırma ameliyesi bakımından da haizi ehemmiyettir.

